

Katarzyna Bartos

AKADEMIA MUZYCZNA IM. KAROLA LIPIŃSKIEGO WE WROCŁAWIU
AKADEMIA MUZYCZNA W KRAKOWIE

Kompozycje Jana Antoniego Wichrowskiego na skrzypce solo oraz skrzypce i fortepian. Rekonesans

Abstract

Jan Antoni Wichrowski's Compositions for Violin Solo and Violin with Piano. Overview

Jan Antoni Wichrowski (1942–2017) was a composer and professor of Karol Lipiński Music Academy in Wrocław. Among around 60 of his compositions representing almost all of music genres and forms, there are three for violin solo and two for violin and piano that the author of this paper was particularly interested in. In the article, Wichrowski's pieces for violin solo and violin with piano are shown in the context of composer's life, output and, lastly, general style. The aim of the article is to present a very interesting, yet not well known composer's music to the broader audience.

Keywords

Jan Antoni Wichrowski, wrocławscy kompozytorzy, współczesna muzyka skrzypcowa

Kompozytor i pedagog, profesor Jan Antoni Wichrowski w sposób szczególny wpisał się w historię Akademii Muzycznej im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu (wcześniej Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna). Urodził się w 1942 roku we Lwowie, zmarł w 2017 roku we Wrocławiu. Ukończył wydział wychowania muzycznego we wspomnianej uczelni, a następnie podjął studia kompozytorskie pod kierunkiem Stefana Bolesława Poradowskiego oraz Ryszarda Bukowskiego. Wichrowski przez wiele lat piastował stanowisko dziekana wydziału kompozycji, a w uczelni cieszył się szacunkiem i poważaniem. Był osobą obdarzoną ogromnym sercem, niezwykle muzykalną, dowcipną, choć bardzo oszczędną w słowach. Można powiedzieć, że przemykał przez korytarze – szybko, bezszelestnie. Wspiął się po schodach do swojej sali wykładowej, tam zasiadał za biurkiem i wpatrywał się w przyniesioną przez studenta pracę. Czasem zagwizdał, rzucił uwagę co do instrumentacji, zadał coś na następne spotkanie. Jednak jego dorobek kompozytorski pozostaje niemal nieznanym.

W swojej książce dotyczącej kompozytorów wrocławskich Anna Granat-Janki, powołując się na słowa samego artysty, napisała:

[...] Jan Antoni Wichrowski za najważniejsze w pracy kompozytorskiej uznał następujące zasady: dbałość o to, aby muzyka miała specyficzną barwę, swoistą kolorystykę i aby odznaczała się dużym ładunkiem emocjonalnym. Inne zasady, których przestrzega twórca, to: dbałość o formę dzieła, zachowanie metryki i melodyki tekstu (co stanowi oznakę szacunku dla autora wiersza), nawiązywanie do tradycji bez nadużywania środków awangardowych, wykorzystywanie instrumentów zgodnie z ich naturą oraz pielęgnowanie elementu melodycznego, w czym wyraża się jedna z cech osobowości kompozytora – sentymentalizm. Kierując się wyżej wymienionymi zasadami, Wichrowskiemu udało się stworzyć indywidualny styl, odznaczający się sensualizmem brzmienia i emocjonalizmem¹.

Mimo wspomnianego indywidualnego stylu, a także nagród przyznanych poszczególnym utworom w prestiżowych konkursach kompozytorskich oraz istotnego wpływu Wichrowskiego i jego twórczości

1 A. Granat-Janki, *Twórczość kompozytorów wrocławskich w latach 1945–2000*, Wrocław 2003, s. 197.

na pokolenia kompozytorów wrocławskich jego, muzyka nie doczekała się wielu omówień czy analiz. Do tej pory powstało jednak kilka cennych opracowań tegoż tematu. Najważniejszym spośród nich jest katalog twórczości autorstwa Aleksandry Pijarowskiej². Autorka, oprócz podania informacji o utworach, zamieściła w publikacji obszerny wywiad z kompozytorem. *Koncertowi skrzypcowemu* Wichrowskiego w całości poświęcona jest nieopublikowana praca magisterska napisana przez Tomasza Pstrokońskiego-Nawratila³, a twórczości i działalności kompozytora – praca magisterska Beaty Zalewskiej⁴. O *Sonacie* na skrzypce solo wspomina Bożena Klimkowicz w pracy poświęconej wrocławskiej sonacie⁵. Cennym źródłem informacji na temat muzyki Wichrowskiego jest również wspomniana publikacja Anny Granat-Janki *Twórczość kompozytorów wrocławskich w latach 1945–2000*⁶. Dorobek twórcy wciąż jednak może stać się inspiracją do badań muzykologicznych. Do podjęcia tego tematu zachęca zwłaszcza bogactwo i różnorodność tej twórczości, obejmującej niemal wszystkie rodzaje i gatunki muzyczne. Jak zauważył Kazimierz Kościukiewicz:

W swoim dorobku W. [Wichrowski – przyp. K.B.] posiada około 50 kompozycji, w tym cykle i zbiory pieśni, ponadto muzykę do 11 sztuk teatralnych, dwóch seriali telewizyjnych, filmów eksperymentalnych i animowanych. Uprawia nieomal wszystkie gatunki, ze szczególną preferencją głosu ludzkiego, a wśród utworów instrumentalnych – instrumentów smyczkowych⁷.

-
- 2 A. Pijarowska, *Jan Antoni Wichrowski. Katalog tematyczno-bibliograficzny*, Wrocław 2005.
  - 3 T. Pstrokoński-Nawratil, *Koncert skrzypcowy Jana Antoniego Wichrowskiego*, praca magisterska, Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego we Wrocławiu, Wrocław 1998.
  - 4 B. Zalewska, *Twórczość kompozytorska i działalność dydaktyczna Jana Antoniego Wichrowskiego*, praca magisterska, Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego we Wrocławiu, Wrocław 1995.
  - 5 B. Klimkowicz, *Sonata w twórczości kompozytorów wrocławskich w latach 1945–1997*, praca magisterska, Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego we Wrocławiu, Wrocław 1998.
  - 6 A. Granat-Janki, dz. cyt.
  - 7 K. Kościukiewicz, *Wichrowski, Jan Antoni*, [w:] *Kompozytorzy polscy 1918–2000*, t. 2: *Biogramy*, red. M. Podhajski, Gdańsk–Warszawa 2005, s. 1065.

Słowa te pisane były na początku XXI wieku i od tego czasu powstało jeszcze kilka kompozycji, zatem cały dorobek obejmuje łącznie około sześćdziesiąt utworów. Znajdują się one w większości w manuskryptach przechowywanych przez żonę kompozytora – Jolantę Wichrowską, a ich część w postaci kserokopii oryginałów przechowywana jest w zbiorach Biblioteki Głównej AMKL. Jak słusznie wskazał Kościukiewicz, w twórczości Wichrowskiego instrumenty smyczkowe mają szczególny status. Znajdziemy m.in. utwory na instrument solo, kwartet smyczkowy, duet z fortepianem lub na instrument i orkiestrę. Zwłaszcza wiolinistyka pojawia się w katalogu dzieł kompozytora co kilka lat, tak jakby brzmienie skrzypiec szczególnie intrygowało twórcę. Najdobitniej instrument ten wyeksponowany został w *Koncertie*. Jednak nie mniej ważne są trzy kompozycje na skrzypce solo (*Improwizacje*, *Capriccio*, *Sonata*) oraz dwie na skrzypce z towarzyszeniem fortepianu (*Scherzo*, *Sonata*). Celem niniejszego artykułu jest zainteresowanie szerszego grona odbiorców twórczością tego nieznanego bliżej autora poprzez przedstawienie tych właśnie pięciu utworów, ze szczególnym zwróceniem uwagi na problemy techniczne w poszczególnych dziełach, co w literaturze przedmiotu nie miało dotąd miejsca.

Scherzo na skrzypce i fortepian (1974)

W dorobku Jana Antoniego Wichrowskiego najwcześniejszy utwór skrzypcowy stanowi *Scherzo* na skrzypce i fortepian powstałe w 1974 roku. Twórca zaledwie dwa lata wcześniej uzyskał tytuł magistra kompozycji, a od 1968 roku pracował w macierzystej uczelni. Rok 1974 zdaje się być jednym z najbardziej płodnych twórczo – jest to czas osiągnięcia większej swobody twórczej, rozwoju i poszukiwań. Ukończone zostały wtedy m.in. *Dialogi* na fortepian i orkiestrę symfoniczną, *Muzyka* na fortepian i orkiestrę symfoniczną, *Uwertura symfoniczna* oraz *Wariacje* na kwartet smyczkowy. Pośród nich pojawia się owo *Scherzo*, które w 1975 roku zostało wyróżnione w Konkursie Kompozytorskim im. Józefa Elsnera w Opolu.

Scherzo jest jednoczęściową miniaturą, którą otwiera wstęp grany na fortepianie, zapowiadający motywikę charakterystyczną dla całego odcinka A. Ważne jest tu wykorzystanie tempa *vivace*, głównie metrum 2/4 oraz powracającego w całym utworze motywu czterech

szesnastek i dwóch ósemek (zob. przykłady 1, 2 i 3). Odcinek B – kontrastowy w stosunku do poprzedniego – jest kantyleną graną w tempie *lento*, z długo trzymanymi dźwiękami i wykorzystaniem tłumika w partii skrzypiec. Następnie, wraz z powrotem pierwotnego tempa (*tempo primo*), powraca materiał kształtowany w ten sam sposób, co w odcinku A. Na zakończenie utworu pojawia się *cadenza* skrzypiec, a kompozycję wieńczy koda.

Przykład 1. J.A. Wichrowski, *Scherzo*, t. 1–12. Początkowy odcinek *Scherza* wprowadzający motywikę utworu – partia fortepianu. Źródło: autograf utworu, s. 1.

Forma tego utworu jest klasyczna, a środki kompozytorskie tradycyjne. Tytułowy żart czy żartobliwy charakter utworu uzyskany został dzięki motywice, licznym skokom, artykulacji *sautillé*⁸, pojawiają się też takie określenia artykulacyjne jak *non legato* i *souple* (giętki, zwinny). Wrażenie lekkości podkreśla akompaniament fortepianowy. Utwór jest prosty, klarowny, bez nadużywania niekonwencjonalnych sposobów wydobycia dźwięków, niepotrzebnych efektów.

8 Z fr. *sautiller* – podskakiwać; jako określenie wykonawcze oznacza skaczący smyczek.

Przykład 2. J.A. Wichrowski, *Scherzo*, t. 13–16. Charakterystyczna rytmika w partii skrzypiec. Źródło: autograf utworu, s. 1.

Przykład 3. J.A. Wichrowski, *Scherzo*, t. 191–195. Koda utworu. Źródło: autograf utworu, s. 16.

Improwizacje na skrzypce solo (1984)

Drugą kompozycją są *Improwizacje na skrzypce solo*. Powstały one w 1984 roku, obfitującym w utwory wokально-instrumentalne oraz przeznaczone dla teatru. Skomponowane zostały wtedy m.in. *Pieśni*

do słów Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej czy muzyka do sztuki *Czarodziejskie skrzypce*. *Improwizacje* zdają się pewnego rodzaju odskocznią od wspomnianej twórczości, utworem swobodnym, lekkim. Pierwszego wykonania wybranych miniatur dokonała Larisa Czumakowa 25 lutego 1992 roku we Wrocławiu podczas Festiwalu Polskiej Muzyki Współczesnej „Musica Polonica Nova”. Prawykonania całego cyklu natomiast podjął się w 1995 roku Wiktor Kuzniecowa we Wrocławiu. Utwór został wyróżniony w 1990 roku w Konkursie im. Karola Józefa Lipińskiego.

Na tę dwunastominutową kompozycję składa się sześć miniatur: *Allegro*, *Allegro assai*, *Adagio*, *Lento*, *Allegro* i *Presto*. Nazwanie tego cyklu *Improwizacjami* związane jest ze swobodą interpretacyjną. Jak napisał bowiem kompozytor w manuskrypcie: „*Improwizacje* – z przedstawionej koncepcji notacji rytmiki (a również smyczkowania i artykulacji) – stwarzają wiele możliwości indywidualnej interpretacji kompozycji”. *Improwizacje* wyróżniają się ze względu na sposób zapisu – ataktowy, swobodny. Zastosowanie znajdują grupy stopniowo przyspieszane, zwalniane, grane z nieregularną długością trwania poszczególnych dźwięków (przykład 4). Pozwala to oddać w zapisie tytułowe improwizacje.

Poszczególne miniatury pełne są określeń ekspresyjnych i wyrazowych – na przykład w drugiej występują takie określenia jak: *agitato*, *affettuoso*, *espressivo con durezza*, *sommesso*, a w piątej: *sonore*, *appassionato*, *con durezza*, *espressivo*, *esaltato con fuoco*. Każda z miniatur charakteryzuje się maksymalnym eksploatowaniem niewielkiej liczby środków kompozytorskich. Pierwsza, *Allegro*, bazuje na pochodach dwudźwiękowych (często tercji) i przebiegach szesnastkowych (przykład 5); druga, *Allegro assai* – na pasażach w bardzo szybkich wartościach rytmicznych i trylach; trzecia, *Adagio* – na dwudźwiękach; czwarta, *Lento* – trylach i tremolach (przykład 6); piąta, *Allegro* – dwudźwiękach, głównie w wartościach szesnastkowych; wreszcie szósta, *Presto* – pasażach prawie całkowicie utrzymanych w wartościach szesnastek. Z tego względu można by potraktować *Improwizacje* jako zbiór etud lub kaprysów o przeznaczeniu dydaktycznym.

3. *Adagio*

The image shows the beginning of a musical score for 'Adagio'. It consists of three systems of staves. The first system starts with the tempo and performance instructions 'espressivo, sostenuto' and a dynamic marking of 'f'. The second system includes 'meno mosso' and 'con fuoco' markings, with dynamics ranging from 'mf' to 'f'. The third system features 'ff' and 'f' dynamics. The notation includes various rhythmic values, slurs, and accents.

Przykład 4. J.A. Wichrowski, *Improwizacje*, cz. III: *Adagio*, początkowy odcinek. Swoboda wykonawcza i ataktowość w *Improwizacjach*. Źródło: autograf utworu, s. 8.

The image shows the beginning of a musical score for 'Allegro'. It consists of four systems of staves. The first system starts with a dynamic marking of 'mf'. The second system includes a '(poco ritardato)' marking and a dynamic marking of 'f'. The third system features 'piu mosso' and 'rall' markings, with dynamics ranging from 'mf' to 'f'. The fourth system includes a dynamic marking of 'mf'. The notation includes various rhythmic values, slurs, and accents.

Przykład 5. J.A. Wichrowski, *Improwizacje*, cz. I: *Allegro*, początkowy odcinek. Dwudźwięki w pierwszej *Improwizacji*. Źródło: autograf utworu, s. 2.

The image shows three staves of handwritten musical notation. The first staff begins with a dynamic marking 'pp'. The second staff contains markings for 'mf' and 'piu mosso'. The third staff includes markings for 'meno mosso', 'mf', 'p', and 'piu mosso'. The notation features various note values, rests, and slurs, characteristic of a musical score.

Przykład 6. J.A. Wichrowski, *Improwizacje*, cz. IV: *Lento*, początkowy odcinek. Glissanda, ozdobniki i gra z tłumikiem w czwartej *Improwizacji*. Źródło: autograf utworu, s. 11.

Sonata na skrzypce i fortepian (1993)

W 1993 roku Jan Wichrowski ukończył tylko jeden utwór – *Sonatę* na skrzypce i fortepian, która w lipcu tego samego roku uzyskała wyróżnienie w Konkursie Kompozytorskim im. Grażyny Bacewicz w Warszawie. Utwór ten jest tak naprawdę już drugą sonatą Wichrowskiego. Pierwsza – stanowiąca podstawę dla omawianego tu dzieła – powstała w 1988 roku⁹ i jej prawykonanie miało miejsce podczas IV Dni Muzyki XX wieku we Wrocławiu w 1989 roku. Kompozycję interpretowali wówczas K. Bruczkowski (skrzypce) i A. Bruczkowska (fortepian). *Sonata* z 1993 roku podzielona została na kilka odcinków (od A do O). Na pierwszej stronie manuskryptu można zauważyć rzymską liczbę I (przykład 7), co sugerowałoby, że zmiany tempa są wyznacznikami początków kolejnych części (choć liczby rzymskie w dalszej części manuskryptu nie pojawiają się). Zgodnie z takim tokiem rozumowania, utwór podzielony został na cztery części grane attacca: *Allegro*, *Presto*, *Vivace*

9 Por. T. Pstrokoński-Nawratil, dz. cyt., s. 6 oraz B. Zalewska, dz. cyt., s. 12, 25, 29.

ALLEGRO

16' →

CON FUOCO

ff

ff

Ped.

Przykład 7. J.A. Wichrowski, *Sonata na skrzypce i fortepian*, początkowy odcinek. Źródło: autograf utworu, s. 1.

16' →

AFFETTUOSO

con anima

ff

Ped.

Ped.

Ped.

Ped.

ff

mp

Ped.

Ped.

Ped.

Ped.

Przykład 8. J.A. Wichrowski, *Sonata na skrzypce i fortepian*, zakończenie. Charakterystyczny akompaniament fortepianu oraz korespondujące z nim współbrzmienia w skrzypkach. Źródło: autograf utworu, s. 18.

i *Andante*¹⁰. Zapis kompozycji podobny jest do tego z *Improwizacji – Sonata* to utwór ataktowy, w którym wykorzystane zostały wartości lub grupy przyspieszane, zwalniane, wydłużone lub grane dowolnie. Zwraca uwagę szczególnie duża liczba określeń wyrazowych, takich jak: *con fuoco, appassionato, con calore, con amore, con affetto, feroce, con anima, amoroso*. Każda z części wyróżnia się jakąś cechą szczególną – w pierwszej w partii skrzypiec i fortepianu występują liczne równoległe pochody interwałów, głównie tercji, drugą odznacza skoczny charakter, trzecią – motoryka w partii skrzypiec, a w partii akompaniamentu gra wielodźwięków w różnych rejestrach, w czwartej – długo wybrzmiewające dźwięki oraz liczne arpeggia i rozłożone akordy.

Jeżeli chodzi o podejście do gatunku sonaty, mamy do czynienia z podstawowym jej sposobem rozumienia – jako utworu instrumentalnego nastawionego na brzmienie (nazwa gatunku pochodzi wszak od włoskiego słowa *sonare*), które w utworze jest starannie dobrane i stanowi pierwszoplanowy element dzieła muzycznego.

Capriccio na skrzypce solo (1995)

Kolejnym analizowanym utworem jest *Capriccio* na skrzypce solo z 1995 roku. W tym samym roku powstały także *Paysage variable* na orkiestrę smyczkową i *Kwartet smyczkowy* – utwory również przeznaczone na instrumenty smyczkowe. *Kaprys* jest jednocześnie kompozycją, wewnątrz podzieloną na kilka odcinków, z których wszystkie kolejne bazują na materiale pierwszego. W przebiegu kompozycji zauważyć można jego modyfikowanie lub wykorzystywanie pojedynczych motywów jako podstawy kolejnych ogniów. W ten sposób pierwszy odcinek, poddawany wariacjom i modyfikacjom, staje się motywiczną bazą całej miniatury (zob. przykłady 9 i 10).

Tytuł utworu – *Capriccio* – może odwoływać się do kaprysu, czyli wirtuozowskiego utworu solowego lub „kapryśnego” charakteru kompozycji. Tę ostatnią cechę odnaleźć można w częstym operowaniu pauzami, akcentami przypadającymi na inne niż mocne części taktu lub grupy rytmicznej. Występują tu synkopy oraz legowane nuty, a także duże skoki interwałowe.

---

10 Za czteroczęściowym podziałem utworu przemawia zwłaszcza zmiana materiału muzycznego.

J. A. WICHROWSKI

CAPRICCIO

na
skrzypce

Fag. 1

$\text{♩} = 120$

The musical score for the beginning of the piece, measures 1-12. It is written for violin in 4/4 time with a tempo of 120. The score includes dynamic markings such as *f* and *ritard.*, and performance instructions like *agitato*, *detache*, *marcato*, and *spiccato*. The notation features various rhythmic patterns, including triplets and sixteenth notes.

Przykład 9. J.A. Wichrowski, *Capriccio*, początkowy odcinek, t. 1–12. Źródło: wersja elektroniczna autografu, s. 1.

The musical score for the continuation of the piece, measures 217-231. It is written for violin in 4/4 time. The score includes dynamic markings such as *mp*, *mf*, and *f*, and performance instructions like *ritard. mosso*, *molto espressivo*, and *cup*. The notation features various rhythmic patterns, including triplets and sixteenth notes.

Przykład 10. J.A. Wichrowski, *Capriccio*, t. 217–231. Nawiązanie do rytmiki z początkowego odcinka w dalszym przebiegu utworu. Źródło: wersja elektroniczna autografu, s. 9.

Sonata na skrzypce solo (1997)

Ostatnim utworem z omawianej tu grupy jest *Sonata* na skrzypce solo z 1997 roku. Oprócz niej w tym roku powstały dwa ważne dzieła – *Cante Hondo* na flet, altówkę i gitarę oraz *Koncert skrzypcowy*. Kompozycja podzielona została na trzy części: *Moderato*, *Adagio* oraz *Allegretto*. Jest to utwór ataktowy, przy czym ważną rolę odgrywa w nim motoryka, zwłaszcza w ostatniej części (przykład 11). Nawiązanie do gatunku sonaty, podobnie jak w przedstawianej wcześniej *Sonacie* na skrzypce i fortepian, przejawia się głównie w przywiązywaniu wagi do brzmienia. Widoczne jest to w zastosowaniu takich oznaczeń, jak *sonore* czy *con calore* oraz starannym doborze dźwięków i sposobów ich wydobywania. Tomasz Pstrokoński-Nawratil w swojej pracy dyplomowej zwrócił uwagę na występowanie w utworze quasi-polifonicznych odcinków oraz jego „wybitnie wirtuozowski charakter”¹¹. Bożena Klimkowicz natomiast zauważyła, że w kompozycji tej wykorzystany jest tradycyjny wzorzec trzyczęściowej sonaty z pierwszą częścią utrzymaną w for-

3.

The image shows three staves of musical notation for violin. The first staff is marked 'Allegretto (♩ = 108)' and 'agitato', starting with a piano (p) dynamic and a crescendo. The second staff is marked 'mf' and 'diminuendo'. The third staff is marked 'p' and 'cresc'.

Przykład 11. J.A. Wichrowski, *Sonata* na skrzypce solo, cz. III: *Allegretto*. Motoryka w finałowej części *Sonaty*. Źródło: autograf utworu, s. 10.

11 T. Pstrokoński-Nawratil, dz. cyt., s. 6.

mie sonatowej¹². Jednak klasyczne wyznaczniki tej formy, tj. dualizm tematyczny oraz podział na ekspozycję, przetworzenie i reprzyzę, są nieuchwytnie, w związku z czym trudne jest potwierdzenie tej tezy.

Charakterystyka utworów skrzypcowych Jana Antoniego Wichrowskiego

Jak już wspomniano, utwory skrzypcowe powracały w twórczości Jana Antoniego Wichrowskiego co kilka lat, niemal cyklicznie. Prawdopodobnie brzmienie tego instrumentu i jego możliwości szczególnie intrygowały twórcę. Warte przytoczenia są słowa kompozytora dotyczące interpretacji jego utworów. Jak przyznał w rozmowie z Aleksandrą Pijarowską, nie uważał nawet zaskakującej interpretacji utworu za coś złego. Stwierdził również:

Często, zwłaszcza w przypadku utworów skrzypcowych, bardziej ufam wykonawcy niż sobie, szczególnie, jeśli chodzi na przykład o smyczkowanie, czy inne typowo wiolinistyczne problemy. Skrzypek pewne rzeczy wie lepiej, ja na tym instrumencie nie gram, moja wyobraźnia może się w którymś momencie pomylić¹³.

Technika kompozytorska Jana Wichrowskiego, jak przyznał we wspomnianej rozmowie, polegała na wewnętrznym usłyszeniu utworu, następnie przelaniu go na papier. Czasem w „usłyszeniu” kompozycji pomagał mu fortepian. Trudno stwierdzić, na ile dotyczy to omówionych tu utworów. Zauważyć jednak można, że kompozycje te są wygodne do grania na fortepianie, a czasem ich zapis łatwiejszy do odczytania na instrumencie klawiszowym (zob. przykład 12), podczas gdy dla skrzypka pewne rozwiązania są niewygodne czy nieintuicyjne (przykładowo: zapis niektórych dźwięków w ich enharmonicznych odmianach, sugerujący inne interwały i palcowanie).

W kompozycjach tych zawarte są duże skoki, czasami przez kilka rejestrów. Niewygodna początkowo może być gra dwudźwięków, ze względu na wymuszone zmiany pozycji – momentami wyłącznie na

12 B. Klimkowicz, dz. cyt., s. 77–85.

13 A. Pijarowska, *Jan Antoni Wichrowski. Katalog tematyczno-bibliograficzny*, Wrocław 2005, s. 221.

The image shows a musical score for a piece titled "Capriccio" by J.A. Wichrowski, measures 139-150. It consists of four staves of music. The first staff starts with a treble clef and a 7/8 time signature. Above the first staff, there is a marking "Largo I (quinto)" and a dynamic marking "mf". The second staff continues the melody. The third staff has a measure number "145" at the beginning. The fourth staff has a measure number "149" and a dynamic marking "f". The music features complex rhythmic patterns and intervals.

Przykład 12. J.A. Wichrowski, *Capriccio*, t. 139–150. „Fortepianowy” odcinek dwudźwiękowy. Źródło: wersja elektroniczna autografu, s. 6.

jeden interwał. Także wybór dwudźwięków nie jest typowy dla klasycznej gry skrzypcowej; owszem, często pojawiają się tercje, ale dużo jest też septym, kwart czy trytonów, czasem granych naprzemiennie. Niemniej jednak nie są to utwory niemożliwe do opanowania, wymagają jedynie dobrego opalcowania i otwartości skrzypka na barwę. Ta bowiem wynika właśnie z zastosowania wspomnianych interwałów. Problemy te nie powinny też stanowić większego wyzwania dla muzyka, który zetknął się już z utworami współczesnymi. Ponadto niektóre z przedstawionych powyżej utworów można z powodzeniem włączyć do repertuaru utworów dydaktycznych, ze względu na ich etudowy charakter wspomagający technikę gry. Warto dodać, że w obu *Sonatach* oraz *Improwizacjach* solista ma dużą dowolność w zakresie rytmiki, a dokładniej długości trwania dźwięków i poszczególnych grup. Jest to muzyka wykraczająca poza ramy systemu dur-moll, którą ze względu na zwrócenie szczególnej uwagi na barwę można określić mianem sonorystycznej (w bardzo szerokim znaczeniu tego określenia).

Na uwagę zasługują szczególnie niezwykle emocjonalne kantyleny charakterystyczne dla stylu Wichrowskiego (przykład 13). Najczęściej są one wykorzystywane jako odcinki kontrastowe wobec motorycznych. Następuje w nich spowolnienie narracji, wyciszenie. Budowane są często z dużych interwałów, co wpływa na ich nasycenie energetyczne, a co za tym idzie – emocjonalne. Niezwykle często pojawia się

konstruowanie melodii z sekwencji sekst małych, co stanowi kolejną cechę charakterystyczną muzyki Wichrowskiego¹⁴.

2.

The musical score consists of six staves of music. The first staff is titled "Adagio (1. 56-58)". The second staff has the instruction "tempo giusto, allargando" and "cresc." below it. The third staff has "poco a poco accel." and "crescendo" below it. The fourth staff has "rall." and "tempo I" above it, and "cresc." below it. The fifth staff has "cresc." above it and "crescendo" below it. The sixth staff has "rall." above it and "crescendo" below it. The music is written in a treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a 3/4 time signature.

Przykład 13. Kantylena w drugiej części *Sonaty* na skrzypce solo. J.A. Wichrowski, *Sonata* na skrzypce solo, Źródło: autograf utworu, s. 7.

Istotną właściwością wszystkich przedstawionych utworów jest przywiązanie do tradycji i pewnego rodzaju minimalizm. Ta pierwsza cecha objawia się w stosowaniu form i gatunków z przeszłości, druga natomiast – w wykorzystywaniu w maksymalny sposób minimum środków muzycznych. Utwory te, w przeciwieństwie do wielu kompozycji sonorystycznych, nie są katalogami nowych artykulacji i barw. Połączone są w nich ekspresyjna melodyka z tradycyjną formą i logiką przebiegów muzycznych. Każda z nich stanowi spójną całość pod względem formy, motywyki i ekspresji. Wyważenie formy i poszczegól-

14 Na cechę tę zwraca uwagę K. Kościukiewicz; por. tenże, dz. cyt., s. 1065.

nych przebiegów to cecha muzyki, na którą zwracał uwagę sam twórca. Jak stwierdził: „Najważniejszym jest to, by mieć ogólny zarys utworu. Należy czuwać, żeby coś nie działo się za długo albo za krótko. Jest to jakby wyważenie pewnych proporcji”¹⁵.

Podsumowanie

Cechy charakteryzujące utwory skrzypcowe Wichrowskiego – wirtuozeria, głęboki emocjonalizm, przywiązanie do tradycji, minimalizm środków – zbieżne są z tymi cechującymi styl Wichrowskiego jako całość. Najważniejszym jednak elementem jest zwrócenie się ku barwie i melodyce. Anna Granat-Janki podkreśliła, że w muzyce instrumentalnej Jana Antoniego Wichrowskiego „[...] dominuje liryzm, a przedmiotem szczególnej troski jest melodyka. Z uwagi na tę cechę dorobek Wichrowskiego będzie wykazywał cechy wspólne z twórczością Tadeusza Bairda”¹⁶. Na cechę tę wskazywał sam twórca:

Baird zafascynował mnie bardzo wcześniej i to wycisnęło na mnie piętno. U Bairda zawsze zauważałem pewną subtelność, ja także rzadko bywam w tym, co piszę drapieżny. A jeżeli już, to bardzo krótko. Zawsze obcy był mi bruityzm, coś co stwarzało niepotrzebny, w moim odczuciu, hałas¹⁷.

Utwory te nadal czekają na odkrycie – głębszą analizę i interpretację, a przede wszystkim wykonanie na scenie przez skrzypków i pianistów o otwartych umysłach. Nieco paradoksalne jest to, że mimo licznych wyróżnień w ogólnopolskich konkursach kompozytorskich muzyka ta nadal pozostaje zakłeta w zapisie nutowym. Jedynie *Improwizacje* i *Sonata* na skrzypce i fortepian doczekały się wykonań. Mam nadzieję, że moje przedstawienie tych utworów przyczyni się do ich zaistnienia w sferze życia muzycznego, tak by stały się nie tylko dziełami *in potentia* i *in esse*, ale przede wszystkim *in actu* i *in vivo*¹⁸.

15 A. Pijarowska, dz. cyt., s. 217.

16 A. Granat-Janki, dz. cyt., s. 121.

17 A. Pijarowska, dz. cyt., s. 216.

18 Por. M. Tomaszewski, *W stronę interpretacji integralnej dzieła muzycznego*, [w:] tenże, *Interpretacja integralna dzieła muzycznego. Rekonesans*, Kraków 2000, s. 49-65.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Biblioteka Główna Akademii Muzycznej im. Karola Lipińskiego we Wrocławiu:

sygn. 74722 III W, Sonata for violin and piano, rps.

sygn. 74728 III W, Capriccio, rps. [wersja elektroniczna].

Prywatne zbiory kompozytora:

b. sygn., Sonata na skrzypce, rps.

b. sygn., Scherzo na skrzypce i fortepian, rps.

b. sygn., Improwizacje na skrzypce solo, rps.

Opracowania

Granat-Janki A., *Twórczość kompozytorów wrocławskich w latach 1945–2000*, Wrocław 2003.

Klimkowicz B., *Sonata w twórczości kompozytorów wrocławskich w latach 1945–1997*, praca magisterska, Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego we Wrocławiu, Wrocław 1998.

Kościukiewicz K., *Wichrowski, Jan Antoni*, [w:] *Kompozytorzy polscy 1918–2000*, t. 2, *Biogramy*, red. M. Podhajski, Gdańsk–Warszawa 2005.

Pijarowska A., *Jan Antoni Wichrowski. Katalog tematyczno-bibliograficzny*, Wrocław 2005.

Pstrokoński-Nawratil T., *Koncert skrzypcowy Jana Antoniego Wichrowskiego*, praca magisterska, Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego we Wrocławiu, Wrocław 1998.

Tomaszewski M., *W stronę interpretacji integralnej dzieła muzycznego*, [w:] tenże, *Interpretacja integralna dzieła muzycznego. Rekonesans*, Kraków 2000.

Zalewska B., *Twórczość kompozytorska i działalność dydaktyczna Jana Antoniego Wichrowskiego*, praca magisterska, Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego we Wrocławiu, Wrocław 1995.